

comerc
JUST
Solidari
responsable

La-tenda
de tot
el MÓN

www.la-tenda.org

GUIA PRÀCTICA PER INCORPORAR LA COMPRA PÚBLICA ÈTICA ALS AJUNTAMENTS

Les administracions públiques
com Agents de Desenvolupament Sostenible

comerc
just
solidari
responsable

La-tenda
de tot
el MÓN

www.la-tenda.org

Amb la col·laboració de:

 GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE SOLIDARITAT I CIUTADANIA

---

ideas
COMERCIO JUSTO

Edició i redacció: La Tenda de Tot el Món

Textos revisats per Laura Rodríguez Zugasti,
coordinadora de Compra Pública Ètica de IDEAS.

Disseny i maquetació: Sergi Bonaque

2010, La Tenda de Tot el Món
Ptge. Vicent Moliner, 4-baix
46520-Port de Sagunt (València)
T. 962679026
www.la-tenda.org
correo@la-tenda.org

Imprès en paper reciclat

Assessorament lingüístic:
Gabinet de Promoció del Valencià (Ajuntament
de Sagunt)

La Tenda de Tot el Món [comerç just, solidari i responsable del Camp de Morvedre] és una Organització No Governamental per al Desenvolupament que des del 1998 treballa amb l'objectiu de contribuir a reduir les desigualtats nord-sud a través de la comercialització de productes de Comerç Just i la sensibilització d'un Consum Responsable des de l'Educació per al Desenvolupament.

Compta amb una tenda de productes de Comerç Just, un Centre de Documentació i Recursos per a l'assessorament i préstec de llibres, publicacions i materials didàctics, i realitza activitats en centres educatius, jornades formatives, exposicions, xarrades i diverses campanyes de sensibilització.

Està inscrita en el Registre d'ONGD de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional al Desenvolupament, és membre de la Coordinadora Estatal de Comerç Just, de la Coordinadora Valenciana d'ONGD i de la Xarxa Valenciana de Consum Responsable.

Aquesta Guia s'emmarca dins de les activitats desenvolupades en el projecte «Compra pública ètica. Introducció del Comerç Just en els contractes administratius i en les organitzacions socials», cofinançat per la Conselleria de Solidaritat i Ciutadania de la Generalitat Valenciana.

www.la-tenda.org

**Passatge Vicente Moliner, 4 baix
Port de Sagunt Tel: 962 679 026**

**Horari: de Dilluns a Divendres:
de 10 a 13h. y 17:30 a 20:30h.
Dissabtes de 10:30 a 13:30h.**

la-tenda de tot el món és una associació sense ànim de lucre, inscrita en el registre d'ONGD de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional i forma part de la Xarxa Valenciana de Consum Responsable, la Coordinadora Valenciana d'ONGD i de la Coordinadora Estatal de Comerç Just.

ÍNDIX

1. Presentació: quin és l'objectiu d'aquesta guia i a qui va dirigida?
2. El Comerç Just
  - 2.1. Què és, com funciona i per què és important?
  - 2.2. Qui és qui en el Comerç Just? Agents per a un model de comerç més just
  - 2.3. Són més cars els productes de Comerç Just?
  - 2.4. Com reconèixer els productes de Comerç Just? La certificació
3. La Compra Pública Responsable o Sostenible
  - 3.1. Dades d'interès i conceptes per a situar-se
  - 3.2. Marc legal
  - 3.3. Marc polític
  - 3.4. Resultats de l'aplicació de polítiques de Compra Pública Ètica: arguments a favor
4. Com introduir productes de Comerç Just als ajuntaments?
  - 4.1. Els models de contractació pública
  - 4.2. Introducció del Comerç Just en les diferents fases de la contractació
  - 4.3. El compromís de l'ajuntament pel Comerç Just
  - 4.4. Fomentant una consciència del consum responsable. Serveis que ofereix La Tenda de Tot el Món
5. Bones pràctiques
6. Bibliografia de referència

1.
PRESENTACIÓ:
QUIN ÉS
L'OBJECTIU
D'AQUESTA
GUIA I A QUI VA
DIRIGIDA?

Aquesta Guia pretén oferir de forma clara i senzilla als ajuntaments, de poblacions de qualsevol grandària, la possibilitat d'iniciar un treball en la incorporació de criteris ètics en les seues compres, i a través d'aquesta via la seua implicació en el desenvolupament sostenible i en la consecució d'un món més just.

Ja que el marc normatiu és el mateix, també pot ser utilitzada per altres administracions públiques, per exemple universitats, així com per entitats socials com ONGD, sindicats, associacions culturals i socials.

En ella trobem:

-Una introducció al Comerç Just

-Una contextualització de la Compra Pública Ètica dins de la Compra Pública Sostenible

---

-Una anàlisi de les formes d'incorporar el Comerç Just a les compres municipals

---

-Una presentació d'experiències realitzades en municipis

---

2. EL COMERÇ JUST

2.1. QUÈ ÉS, COM FUNCIONA I PER QUÈ ÉS IMPORTANT?

En el món actual globalitzat les economies són cada vegada més dependents unes d'altres, però no tots els grups productors tenen igual accés al comerç internacional, i el que podria ser una eina poderosa en la reducció de la pobresa, es converteix en un element que genera una evident desigualtat entre uns països i altres.

La gran majoria de productes que consumim a diari (roba, café, petroli, tecnològics,...) provenen de països llunyans i es comercialitzen segons les regles del mercat tradicional mundial que causen grans diferències entre països i persones. Uns guanyen mentre uns altres perden.

Aquest mercat tradicional està dominat per les grans transnacionals que operen en diferents països, encara que pertanyen al nord i són més poderoses que molts països. Per aconseguir el màxim benefici s'aprofiten dels llocs on poden trobar mà d'obra barata i normes menys restrictives quant al medi ambient, principalment en els països del Sud, sense importar el cost social i ecològic: pobresa, explotació infantil, discriminació cap a la dona, violació dels drets humans, pèssimes condicions laborals, falta de llibertat sindical, contaminació, esgotament dels recursos naturals, etc.

En aquest context sorgeix fa més de 50 anys la iniciativa del Comerç Just, un moviment internacional format per organitzacions del Sud i del Nord amb el doble objectiu de millorar l'accés al

mercat dels grups productors més desfavorits i canviar les injustes regles del comerç internacional. Les relacions comercials es basen en el tracte directe i el respecte mutu amb criteris no solament econòmics sinó fonamentalment socials i mediambientals¹.

Aquesta iniciativa nova en el camp de la cooperació internacional, segons l'Organització Mundial del Comerç Just -WFTO-, s'estableix sobre la base del compliment d'aquests 10 estàndards d'obligat compliment.

---

1. Creació d'oportunitats per a grups productors desfavorits

---

2. Transparència i funcionament democràtic en tota la cadena de producció i comercialització.

---

3. Relació comercial equitativa i a llarg termini.

---

4. Pagament d'un preu just als grups productors.

---

5. Condicions laborals dignes.

---

6. Lluita contra l'explotació infantil

---

7. Equitat de gènere.

---

8. Enfortiment de capacitats i assistència per als grups productors

---

9. Cura del medi ambient

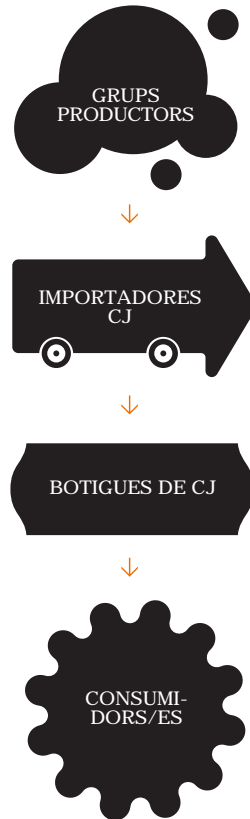
10. Informació i sensibilització sobre Comerç Just

Així el Comerç Just es converteix en una eina de cooperació excel·lent per a la lluita contra la pobresa i les desigualtats a nivell internacional, tant en el seu valor simbòlic com en els seus resultats pràctics, ja que s'ha constatat que contribueix de forma eficaç al desenvolupament humà, al progrés social i econòmic, al repartiment més equitatiu de la riquesa, a la protecció del medi ambient i al respecte cultural, permetent als grups productors del Sud viure amb dignitat.

Es calcula que hi ha més de 7,5 milions de persones que es beneficien del Comerç Just (productors i les seues famílies i comunitats). Més d'un milió i mig de menuts productors, organitzats en més de 50 països del Sud, elaboren productes que es venen en països del Nord a través de les Xarxes de Comerç Just, potenciant al mateix temps la seua comercialització local.

2.2. QUI ÉS QUI EN EL COMERÇ JUST? AGENTS PER A UN MODEL DE COMERÇ MÉS JUST

Darrere de cada producte de Comerç Just hi ha una sèrie d'agents que garanteixen i promouen aquest tipus de mercat:

- Els grups productors (camperols, artesans,...), organitzats en cooperatives o associacions. La major part són grups de les zones més empobrides d'Àsia, Àfrica, Oceania i Amèrica Central i del Sud. Mitjançant el Comerç Just, reben salaris justos d'acord amb la realitat socioeconòmica del país, i es garanteixen unes condicions dignes de treball, així com normes de participació en la presa de decisions. Una part dels diners que aconsegueixen amb la comercialització reverteix en projectes comunitaris com educació, sanitat, infraestructures, etc.

- Les importadores de Comerç Just que compren directament als grups productors i distribueixen les mercaderies per diversos canals, fonamentalment a través de les xarxes de tendes de Comerç Just, encara que també a tendes convencionals i grans superfícies. Paguen un preu establert d'acord mutu que permet als grups productors viure en condicions dignes. També solen donar suport a aquests grups d'altres formes: finançant a la bestreta la producció, assessorant-los en la millora de productes o gestió, i oferint suport tècnic, entre unes altres. Avalen la procedència dels articles i participen en campanyes de sensibilització que reivindiquen la necessitat d'altre ordre comercial internacional.

- Les botigues de Comerç Just, que desenvolupen una tasca comercial (venda), però també de sensibilització (informant sobre l'origen del producte i les seues condicions de producció) i d'educació a la ciutadania a través de campanyes d'informació i denúncia.

- La persona o entitat consumidora, que opta per un consum responsable.

2.3. SÓN MÉS CARS ELS PRODUCTES DE COMERÇ JUST?

Un dels arguments més utilitzats contra el Comerç Just és que els productes són més cars, per això el millor és abordar aquest punt a l'inici.

Aquesta afirmació no és del tot certa. En el preu final dels productes de Comerç Just cal

tenir en compte a més de la prima que paga de més al grup productor (sempre per sobre del preu habitual de mercat), el volum de mercaderies que es comercialitzen a través d'aquesta xarxa, i que a pesar que augmenta cada any, és molt menuda respecte al mercat tradicional, el que encareix els costos.

De totes maneres, si es comparen productes de comerç just amb convencionals de semblant qualitat (molts productes d'alimentació de comerç just tenen certificació biològica i són d'alta qualitat) el preu és similar.

2.4. COM RECONÈIXER ELS PRODUCTES DE COMERÇ JUST? LA CERTIFICACIÓ

Actualment existeixen 2 sistemes de certificació internacionalment reconeguts:

1. Marca WFTO-World Fair Trade Organization (Organització Mundial del Comerç Just), anteriorment IFAT²: acredita organitzacions de comerç just amb un sistema de monitoratge. Els productes que comercialitzen aquestes entitats estarien certificats com de comerç just.

2. Segell FLO-Fairtrade Labelling Organization (Organització d'Etiquetatge de Comerç Just), que acredita certs productes de Comerç Just.

En el nostre país, les importadores i tendes de Comerç Just s'agrupen en la CECJ (Coordinadora Estatal de Comerç Just), membre al seu torn de WFTO, per la qual cosa els productes que comercialitzen els membres d'aquesta tenen garanties que són productes de Comerç Just

---

3. LA COMPRA PÚBLICA SOSTENIBLE O RESPONSABLE

3.1. DADES D'INTERÉS I CONCEPTES PER A SITUAR-SE

Las administracions públiques són les majors compradores de productes i serveis per al desenvolupament de les seues funcions, es calcula que el seu poder d'adquisició en el 2008 va ser del 19,4%⁴. Això els fa ser un dels agents més poderosos a l'hora d'influir en el mercat, i en els seus proveïdors.

Resultaria incongruent que obviàrem les conseqüències socials que impliquen la contractació d'obres, subministraments o serveis. Per desgràcia, en ocasions, l'efecte de la contractació o l'exteriorització de serveis es tradueix en ocupació precària, malament remunerada, amb elevats índexs de sinistralitat, o desigualtat en les oportunitats per a les persones amb majors dificultats d'accés al mateix contracte. Per contra, amb poc esforç s'aconsegueix transformar un efecte neutre o negatiu en un impacte positiu i altament reconegut. Per això la contractació pública ha de perseguir i contemplar objectius socials, i, al mateix temps que satisfacen una necessitat, contribuïsquen a objectius més amplis de les seues polítiques.

En els últims anys s'ha vist un interès creixent per part de les administracions públiques, incloses les municipals i les universitats, pel desenvolupament sostenible, i en aquest context, és important que els criteris que regeixen la contractació pública evolucionen sense obeir únicament al rendiment econòmic, avançant fins a arribar a una perspectiva

que incorpore aspectes socials, ètics i ambientals com elements a tenir en compte en la valoració d'una oferta

Un aspecte fonamental en la introducció de criteris de Comerç Just en la compra pública és «l'exemple» que les autoritats representen per a la ciutadania. Gràcies a una política de compra sostenible, les autoritats creen consciència en consumidors i proveïdors sobre la importància del consum responsable i la disponibilitat d'alternatives de compra sostenible. Per això és de summa importància que les autoritats públiques que decideixen posar en pràctica una política de compra responsable, ho facen de la manera més transparent possible.

La compra pública sostenible o responsable és aquell procés de contractació del sector públic en el qual, a més de valorar les ofertes segons el preu o especificacions tècniques, es tenen en compte altres criteris, com els ambientals i socials, amb la finalitat de contractar de la forma més respectuosa amb el medi ambient i promovent la inserció sociolaboral, la igualtat d'oportunitats i el comerç just amb països en vies de desenvolupament.

La compra verda o ecològica es basa en la incorporació de requeriments mediambientals, com poden ser l'eficiència energètica, l'ús de productes reutilitzables, la minimització d'emissions, la utilització de productes d'agricultura ecològica, l'adequada gestió de recursos, etc.⁵

La compra social considera aspectes com la qualitat en l'ocupació, la perspectiva de gènere, la contractació de persones amb discapacitat o d'empreses d'economia social, la promoció de l'accessibilitat, etc.⁵

La compra ètica és un tipus de compra social que comprén l'exigència, a les empreses i productors que operen en països extracomunitaris, d'oferir garanties que els productes a subministrar o a utilitzar en l'acompliment del servei, s'han elaborat en condicions laborals dignes i exemptes d'explotació infantil (garantia de treball decent). Aquests criteris tracten de garantir com a mínim els Convenis Fonamentals de l'Organització Internacional del Treball (OIT) i la Declaració Universal dels Drets Humans i optar per les alternatives de Comerç Just per a aquells productes i serveis en els quals existeixen opcions⁵.

La compra pública de productes que segueixen els criteris del comerç just s'emmarca dins de la compra pública ètica, encara que l'opció pel comerç just també suposa les màximes garanties socials i ambientals.

3.2. MARC LEGAL

Els procediments de contractació pública han de respectar el compliment dels principis fonamentals del lliure comerç.

La Directiva europea 2004/18/EC que regula els contractes públics d'obres, subministraments i serveis, permet la inclusió de criteris socials i ambientals sempre que estiguin vinculats a l'objecte del contracte, estiguen expressament esmentats, i es respecten les llibertats fonamentals de la legislació comunitària: llibertat de circulació de mercaderies, lliure establiment i lliure prestació de serveis; així com els principis que es deriven d'aquelles: igualtat de tracte, no discriminació, reconeixement mutu, proporcionalitat i transparència.

Afortunadament la nova legislació de contractes públics ha enlluminat el buit legal que hi havia sobre l'aplicació de clàusules socials, regulant-les expressament i incorporant fins i tot referències específiques al Comerç Just.

- Resolució del Parlament Europeu sobre Comerç Just i Desenvolupament [2005/2245 (INI)]:

22. Insta a les autoritats públiques perquè integrin criteris de Comerç Just en els seus concursos públics i polítiques de compra.

23. Recorda que les autoritats públiques regionals són les que realitzen majors inversions en el mercat de productes; en conseqüència els demana que en els seus plecs de condicions, tinguin especial consideració per als productes de Comerç Just.

24. Acull positivament els esforços creixents del Parlament Europeu per a oferir productes de Comerç Just i destaca que totes les institucions europees haurien d'utilitzar productes de Comerç Just en els seus serveis interns.

A més l'article 2 d'aquesta resolució estableix els criteris que ha de complir el Comerç Just.

- Informe de la Subcomissió del Congrés dels Diputats per a promoure la responsabilitat social de las empreses (BOE 31 de juliol de 2006)

22. Alguns compareixents van insistir a més en la importància que les administracions públiques, pel seu enorme volum de contractació de béns i serveis, estimulen les empreses que produeixen béns o serveis més sostenibles i responsables a través de la seva política de contractació. Aquestes compres poden ser vistes des de dos punts de vista: com un obligat exercici de coherència per part de les administracions públiques i, també, com la creació d'un gran incentiu econòmic per a les empreses amb millors estàndards socials i mediambientals.

Recomanacions:

25. Incloure en els plecs públics de compres i contractacions aspectes que prevalguin la RSE. La compra i contractació públiques han de ser clares eines per a l'impuls de la RSE, enviant senyals al mercat en què seran reconegudes i premiades les empreses que brinden a la societat un valor addicional en matèria ambiental i/o social.

Clars exemples d'això poden ser la inclusió de clàusules socials que permeten discriminar positivament a favor de les empreses d'inserció o dels productes de comerç just.

- Llei 30/2007, de 30 d'octubre, de contractes del sector públic a Espanya, en vigor des del 30 d'abril de 2008. Aquesta Llei ha suposat un gran avanç en la incorporació de criteris socials i ambientals, i en el reconeixement del Comerç Just com a tal.

Exposició de Motius:

3. Sintèticament exposades, les principals novetats afecten a la previsió de mecanismes que permeten introduir en la contractació pública consideracions de tipus social i mediambiental, configurant-les com a condicions especials d'execució del contracte o com a criteris per a valorar les ofertes, preestablint una estructura que permeti acollir pautes d'adequació dels contractes a nous requeriments ètics i socials, com són els d'acomodació de les prestacions a les exigències d'un «comerç just» amb els països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament com preveu la Resolució del Parlament Europeu sobre Comerç Just i Desenvolupament [5/2245 (INI)] abans assenyalada.

Article 102. Condicions especials d'execució del contracte.

1. Els òrgans de contractació podran establir condicions especials en relació amb l'execució del contracte, sempre que siguin compatibles amb el dret comunitari i s'indiquen en l'anunci de licitació i en el plec o en el contracte.

Aquestes condicions d'execució podran referir-se, especialment, a consideracions de tipus mediambiental o a consideracions de tipus social, amb la finalitat de promoure l'ocupació de persones amb dificultats particulars d'inserció en el mercat laboral, eliminar les desigualtats entre l'home i la dona en eixe mercat laboral, combatre l'atur, afavorir la formació en el lloc de treball, o altres finalitats que s'estableixen amb referència a l'estratègia coordinada per a l'ocupació, definida en l'article 125 del Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea, o garantir el respecte als drets laborals bàsics al llarg de la cadena de producció mitjançant l'exigència del compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball.

Disposició addicional sisena.
Contractació amb empreses que tinguin en la seua plantilla persones amb discapacitat o en situació d'exclusió social i amb entitats sense ànim de lucre:

4. Els òrgans de contractació podran assenyalar en els plecs de clàusules administratives particulars la preferència en l'adjudicació dels contractes que tinguin com a objecte productes en els quals existisca alternativa de Comerç Just, per a les proposicions presentades per a entitats reconegudes com Organitzacions de Comerç Just, sempre que aquestes proposicions igualen en els seus termes a les més avantatjoses des del punt de vista dels criteris que servisquen de base per a l'adjudicació.

Això solament s'aplicaria en cas d'empat entre les ofertes, situació difícil en la pràctica, però que la seua inclusió en els plecs de contractació pot contribuir a donar a conèixer entre els proveïdors la sensibilitat social de les administracions públiques.

3.3. MARC POLÍTIC

Els compromisos i plans d'acció polítics són favorables a la contractació Pública Sostenible.

- Pla Director de l'Agència Estatal de Cooperació Internacional al Desenvolupament 2009-2012 . En la Comunitat Valenciana, el Pla Director de Cooperació 2008-2011 assenyala en el punt 2.4.3. Prioritats sectorials en l'àmbit específic de la Comunitat Valenciana, apartat c) la promoció del comerç just i el consum responsable

- Els Objectius del Mileni, assumits per 189 països en la Cimera del Mil·lenni celebrada l'any 2000, amb l'objectiu de reduir la pobresa a la meitat el 2015.

En aquest marc, ressaltar el Pacte Valencià contra la Pobresa signat el 4 de maig de 2009 en el paranimf de la Universitat de València, pel partit Popular, PSOE, Esquerra Unida i Compromís pel PV. Planteja, en el seu capítol de coherències de polítiques, un apartat sobre comerç just i consum responsable on estableix que

«Es promourà el Comerç Just i el Consum Responsable entre la població de la Comunitat Valenciana, mitjançant:
1. La difusió i sensibilització entre la

ciutadania sobre el comerç just i el consum responsable com a eines de cooperació, solidaritat i de disminució de les desigualtats existents.

2. La potenciació del consum de productes de comerç just en les administracions públiques valencianes i en les adjudicacions i concessions que d'elles depengue en el marc del desenvolupament de la Compra Pública Ètica, sobre la base de criteris socials i mediambientals.

3. La incorporació de productes de comerç just en tot tipus de centres públics (hospitals, escoles, instituts, universitats ...) sent Les Corts la primera institució que opti per oferir aquest tipus de productes en les seves instal·lacions.»

- Agenda 21: pla de les Nacions Unides que sorgeix com a fruit de la Cimera de la Terra de Rio de Janeiro (1992). Inclou dins de les seues àrees de programes la «promoció del desenvolupament sostenible a través del comerç», considerant que «un millor accés als mercats de les exportacions dels països en desenvolupament, juntament amb unes polítiques macroeconòmiques i ambientals apropiades, tindria un efecte positiu en el medi ambient i, per tant, faria una contribució important al desenvolupament sostenible». En alguns municipis està sent decisiva per a elaborar plans d'acció a favor del Comerç Just. A Espanya més de 1500 municipis han adquirit formalment aquest compromís i molts ajuntaments han començat introduint café de Comerç Just en les màquines automàtiques de les seves dependències.

3.4. RESULTATS DE L'APLICACIÓ DE POLÍTIQUES DE COMPRA PÚBLICA ÈTICA: ARGUMENTS A FAVOR⁶

IMPORTÀNCIA. Les Administracions Públiques dediquen a la contractació un 19,4% del PIB, el que les converteix en el major contractant pel seu volum i influència sobre els mercats i l'entorn.

IMPACTE. Les polítiques de CPE en ajuntaments, sobretot si s'acompanyen d'accions de sensibilització, posseeixen un potencial de canvi significatiu, produint un efecte en cascada sobre els hàbits de consum de les empreses proveïdores i la ciutadania.

LEGALITAT. La contractació pública ha de salvaguardar els seus principis bàsics de transparència i no discriminació, però l'articulat de la legislació europea i nacional ja ha incorporat criteris socials en les diferents fases de contractació.

EFICÀCIA. Les administracions tenen la responsabilitat d'utilitzar el pressupost públic de la forma més eficient, per a això s'han d'assegurar de triar la millor opció, entenent per tal no només la millor oferta econòmica sinó aquella que proporciona beneficis addicionals en el marc ambiental, ètic i social.

REFERENT I MODEL. La CPE ha de col·locar a l'Administració en postures exemplars a l'hora de demandar

productes i serveis amb criteris ètics, i incentivar les empreses perquè avaluen les seues cadenes de subministraments en països en desenvolupament i revisen les seues polítiques d'ocupació.

BENEFICIS A LA CIUTADANIA.

La CPE es converteix per a la ciutadania, la comunitat educativa i les organitzacions socials locals en una eina d'educació al desenvolupament, fomentant el consum responsable i valors com la solidaritat, la justícia i la participació.

BENEFICIS A LES COMUNITATS DE PAÏSOS EN DESENVOLUPAMENT.

En el món hi ha 25 milions de famílies que depenen del cultiu del café, el preu del qual no arriba ni per a cobrir les necessitats bàsiques. L'opció per productes de Comerç Just proporciona unes condicions laborals dignes i la millora de les seves condicions de vida.

RESPONSABILITAT SOCIAL DE LES EMPRESES.

La compra sostenible proporciona a través de la seua contractació un suport a les empreses socialment responsables, el que suposa un avantatge competitiu a aquelles que ja ho són i una motivació per a aquelles que no han incorporat la responsabilitat social en la seua gestió.

SINERGIES. La CPE suposa una eina complementària a les polítiques socials i de cooperació que els ajuntaments desenvolupen.

COMPROMÍS. La introducció de productes de Comerç Just fa públic i real el compromís dels actors públics, cadascun des del seu àmbit, per a reduir les desigualtats mundials i arribar a un món més just i un planeta més sostenible.

IMATGE. La CPE suposa un factor de legitimació del missatge que volen traslladar a la societat les Administracions Públiques Municipals.

---

4. COM INTRODUIR PRODUCTES DE COMERÇ JUST EN ELS AJUNTAMENTS?

4.1. ELS MODELS DE CONTRACTACIÓ PÚBLICA

- El contracte menor

La normativa permet l'adjudicació directa del contracte a aquells proveïdors que satisfacen les seues exigències, amb una limitació econòmica de 18.000 euros per a contractes de subministraments, i sense la necessitat de publicitat prèvia.

Aquest seria el més adequat per a introduir criteris de compra pública ètica en ajuntaments petits/mitjans, i és el més senzill. També és una excel·lent manera de començar en la compra pública ètica.

- El procediment negociat

L'òrgan de contractació adjudica el contracte de manera raonada, després de consultar i negociar les condicions amb tres candidats que tria la pròpia administració. En el plec de clàusules administratives s'indiquen quins aspectes, a més del preu, podran ser objecte de negociació. Límit econòmic inferior a 100.000 euros, en el cas que l'import supere els 60.000 euros serà necessari publicar la licitació en el diari oficial corresponent.

- El procediment obert

Qualsevol proveïdor pot presentar una oferta, i el contracte serà adjudicat al proveïdor que presente l'oferta econòmicament més avantatjosa en els termes establits en el plec de clàusules administratives. L'expressió «oferta econòmicament més avantatjosa»

engloba tant el criteri del preu més baix, com una multiplicitat de paràmetres de valoració directament vinculats a fi del contracte.

4.2. INTRODUCCIÓ DEL COMERÇ JUST EN LES DIFERENTS FASES DE LA CONTRACTACIÓ

Tant en el contracte menor com en el procediment negociat l'administració pot negociar/exigir als proveïdors que certifiquen que el producte que subministren ha estat produït en condicions laborals dignes.

En les diferents fases del PROCEDIMENT OBERT:

---

1. Definició de l'objecte del contracte.

S'estableix quin és el producte que l'administració vol adquirir.

Molts dels mecanismes que permeten introduir consideracions socials en la contractació administrativa requereixen que les exigències ètiques estiguen vinculades a l'objecte del contracte. Per això, i per a prevenir possibles invalidacions, és fonamental definir de manera clara i concisa l'objecte del contracte, incorporant les consideracions socials que seran desenvolupades en altres apartats del plec de clàusules administratives.

● **EXEMPLES:**

EGMASA, empresa pública dependent de la Junta d'Andalusia: *«Plec de Bases per a la selecció mitjançant procediment negociat sense publicitat de l'operador de l'activitat de venda mitjançant màquines expenedores (vending) per a begudes i alimentació procedents de comerç just en EGMASA».*

AJUNTAMENT de BADALONA:
«L'objecte d'aquest plec de clàusules tècniques és la contractació per a l'adquisició segons criteris de comerç just i responsable de 65.000 mocadors solidaris, element distintiu de les Festes de Maig de Badalona, a l'efecte de difondre a la ciutadania de Badalona els valors del comerç amb justícia entre els pobles i el consum responsable, aplicant criteris o estàndards ètics basats en el que es denomina Compra Pública Ètica».

AJUNTAMENT de MADRID:
«Subministrament de samarretes de Comerç Just per a promocionar la candidatura olímpica de Madrid 2012».

---

2. Solvència tècnica

Es realitza en funció d'uns criteris de selecció que garanteixen la capacitat dels licitadors per a realitzar aquest contracte (solvència professional i tècnica).

A pesar que la Llei de contractes del sector públic (LCSP) no preveu incorporar criteris socials ni ambientals en la solvència tècnica per a la contractació de subministraments, si els criteris ètics estan inclosos en la definició de l'objecte del contracte es pot demanar als licitadors que garantisquen la seua capacitat per a subministrar productes

de Comerç Just, a més es pot sol·licitar l'acreditació d'experiència en contractes anteriors amb similars exigències ètiques.

Obligatorietat d'acreditar el respecte als convenis de la OIT.

Si s'exigeixen productes de Comerç Just en l'objecte del contracte, s'ha de sol·licitar en la documentació a aportar pels licitadors, documentació acreditativa de l'origen dels productes.

● **EXEMPLE:**

SUBMINISTRAMENT TÈXTIL PER A L'AJUNTAMENT DE SANT SEBASTIÀ. L'Ajuntament de Sant Sebastià-Donostia ha incorporat l'exigència d'un certificat de compromís ètic de l'empresa com a requisit de solvència tècnica dels licitadors en el contracte de subministrament de vestuari. Els licitadors han de garantir que els tèxtils i altres materials utilitzats en la producció, realitzada de forma directa o mitjançant subcontractació, s'han realitzat respectant els principis i drets fonamentals de la OIT. Es pot acreditar mitjançant codi de conducta, auditoria externa o declaració documental de la pròpia empresa.

---

3. Determinació de les especificacions tècniques del producte

Descriuen i detallen l'objecte del contracte amb els requisits quantificables, clars i concrets que ha de satisfer. No és possible incloure requisits relatius a l'empresa proveïdora. No han de limitar la lliure competència.

Sempre que es faça referència a una etiqueta o segell determinat (p.e. Segell de Comerç Just), s'ha d'admetre qualsevol oferta que demostre complir amb els estàndards predefinitos per aquesta etiqueta (afegir «equivalent»).

Per a evitar confusions amb el terme Comerç Just, és convenient indicar en la redacció que «el producte o productes en qüestió han d'estar produïts i comercialitzats d'acord amb la descripció establerta pel parlament Europeu en l'article 2 de la Resolució sobre Comerç Just i Desenvolupament [2005/2245 (INI)]».

I respecte a la verificació, és recomanable la redacció: *«Es considerarà que els productes que hagen estat importats i distribuïts per Organitzacions de Comerç Just acreditades per IFAT/WFTO o per la CECJ o que porten el segell de Comerç Just FairTrade, compleixen els esmentats criteris. Altres operadors econòmics (subministradors) han de demostrar l'equivalència amb els estàndards assenyalats per qualsevol mitjà de prova adequat».*

● **EXEMPLE:**

COMUNITAT de MADRID.
Subministrament d'aliments per al catàleg central de compres de la Comunitat de Madrid.
8 lots-1 lot de Comerç Just.
Característiques dels articles de Comerç Just. Els productes de Comerç Just oferits han d'estar produïts i comercialitzats d'acord amb la descripció

establida pel parlament Europeu en l'art. 2 de la Resolució sobre Comerç Just i Desenvolupament (2005/2245(INI)). Es considerarà que els productes que hagin estat importats i distribuïts per Organitzacions de Comerç Just acreditades per la marca IFAT (atorgada per l'Associació Internacional de Comerç Just) o per la Coordinadora Estatal de Comerç Just o que portin el segell de Comerç Just Fairtrade (atorgat per la Fair Labelling Organisation/Organització del Segell de Comerç Just), compleixen els esmentats criteris. Altres operadors econòmics haurien de demostrar l'equivalència amb els estàndards assenyalats en la resolució esmentada, per qualsevol mitjà de prova adequat.

---

4. Adjudicació del contracte

Part de l'avaluació de la qualitat de les ofertes presentades al concurs. El poder adjudicador efectuarà l'avaluació de les ofertes rebudes a través de la consideració de l'oferta econòmicament més avantatjosa sota un únic criteri, que haurà de ser necessàriament el preu o una pluralitat de criteris entre els quals es poden incloure criteris socials i ambientals.

Només és possible incorporar criteris d'adjudicació que facen referència a la satisfacció de necessitats pròpies de poblacions especialment desfavorides a les quals pertanyen les persones usuàries o beneficiàries del contracte.

En cas d'empat, preferència pels productes de Comerç Just tal com ho estableix la Disposició Addicional VI de la Llei de Contractes del Sector Públic.

Valorar com millores el que supere el mínim establert en el plec (criteris addicionals no determinants).

● **EXEMPLE:**

UNIVERSITAT D'ALCALÀ D'HENARES. Serveis de cafeteria i menjador. S'estableix de forma obligatòria l'opció de café de Comerç Just en la cafeteria. Dintre de les millores a valorar s'inclou «*Augmentar la varietat de productes de comerç just en la cafeteria i màquines expenedores*»

---

5. Condicions d'execució del contracte

En finalitzar el procés de contractació és possible establir certs requisits o condicionaments per a executar el contracte. Tenen caràcter contractual i l'empresa adjudicatària està obligada a complir-los.

Aquesta és la fase en la qual d'acord amb el marc legal actual tenen major cabuda les consideracions socials (condicions laborals de producció i comercialització), si bé cal establir mecanismes eficaços de seguiment per a comprovar que

aquestes condicions es complisquen:

En la producció, ja siga de forma directa o mitjançant subcontractació, s'haurà de garantir el compliment dels drets laborals bàsics recollits en els Convenis Fonamentals de la OIT. Per a això el licitador haurà d'acreditar la forma de verificació que podrà ser una certificació reconeguda, una auditoria externa o una declaració de la pròpia empresa en la qual s'estableixen els estàndards i persona responsable del seu seguiment. En cas d'incorporar-se productes de comerç just, l'adjudicatari haurà de publicitar convenientment la disponibilitat d'aquests productes. També pot incorporar-se com a condició d'execució la realització d'activitats de sensibilització dirigides a les persones usuàries en col·laboració amb alguna entitat reconeguda de Comerç Just.

● **EXEMPLE:**

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA. Serveis de màquines expenedores. L'empresa haurà de certificar documentalment que tots els productes que posa a la venda amb l'etiqueta «*comerç just*» ho són. És obligatori publicitar visiblement sobre la mateixa màquina la procedència del café, fent constar l'etiqueta «*comerç just*».

4.3. EL COMPROMÍS DE L'AJUNTAMENT PEL COMERÇ JUST

Existeixen diferents estratègies de suport al Comerç Just des dels ajuntaments i es poden ordenar en funció del grau de compromís o implicació:

1. En primer lloc, se situa el suport polític, a través de declaracions institucionals a favor del Comerç Just. Ajuntaments com Còrdova, Madrid, Barcelona, Albacete,... i altres més petits com Laredo, Mirall, Palma del Riu, entre d'altres, ja ho han fet en els últims anys.
2. En segon lloc, per mitjà de l'elaboració de plecs de condicions en els concursos públics d'adjudicació de compres de béns i serveis, en els quals es reflectisca aquest suport polític.
3. Una administració pública també pot fer ús de la contractació directa per a incorporar criteris ètics en les seues compres de forma senzilla.
4. Paral·lelament l'ajuntament pot establir acords amb una ONG especialitzada en aquest camp amb la finalitat d'augmentar el coneixement de les propostes del Comerç Just en la seua entitat, impulsant la implicació i finalment el consum.

4.4. FOMENTANT UNA CONSCIÈNCIA DEL CONSUM RESPONSABLE. SERVEIS QUE OFEREIX LA TENDA DE TOT EL MÓN

Una implementació efectiva del Comerç Just i clàusules ètiques requereix el compromís de polítics, directius, responsables de compres, empreses

proveïdors i consumidors finals dels productes. Per aconseguir això tota compra responsable realitzada per les administracions públiques serà molt més efectiva si s'acompanya d'activitats de sensibilització entre els diferents agents implicats.

Dins del catàleg de serveis que ofereix l'associació es troben:

- Assessoria en plecs de compres, a través del conveni amb l'organització de Comerç Just IDEAS, referent a nivell nacional i europeu en aquest camp.
- Jornades i tallers de formació per a responsables polítics i tècnics.
- Investigació: elaboració d'estudis, com el publicat sobre «Polítiques de compra pública i comerç just en els ajuntaments del Camp de Morvedre», i anàlisis de la satisfacció dels clients públics.
- Activitats de sensibilització per a la ciutadania, per a empreses proveïdores o per a personal de l'ajuntament, a partir de xerrades, exposicions, degustacions i presentació de productes.
- Elaboració de materials divulgatius com aquesta guia o els catàlegs.
- Fullets informatius sobre els productes i productors que acompanyen els diferents productes.
- Comercialització de productes de Comerç Just.
- Recollida de bones pràctiques en administracions públiques i difusió en mitjans de comunicació.
- Centre de Documentació i Recursos especialitzat en Comerç Just.

És important el treball personalitzat amb cada entitat, sobre la base de les seues necessitats i possibilitats.

---

5. BONES PRÀCTIQUES

Presentem una selecció d'exemples de bones pràctiques en xicotets i mitjans ajuntaments, en entitats educatives, i en organitzacions socials de la Comunitat Valenciana, desenvolupades en col·laboració amb l'associació La Tenda de Tot el Món. Tots contractes menors.

Línia de catering

En novembre de 2009 la Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) de la Universitat Jaume I de Castelló, contractà per a les pauses-cafés del Congrés de Cooperació un catering amb productes de Comerç Just i Parament de la llar Sostenible. Assistiren més de 250 persones en cadascun dels 4 moments

L'Ajuntament d'Estivella en la comarca del Camp de Morvedre de la Comunitat Valenciana contractà els serveis de degustació amb productes de comerç just en juny de 2009 per a la xarrada que van oferir productors de MCCH d'Equador en la seva visita a la comarca.

Entitats com la Coordinadora Valenciana de ONGD, la Fundació Pau i Solidaritat, el Centre d'Estudis del Camp de Morvedre i Montíber, el col·lectiu d'estudiants Consciència Crítica de la Universitat de València, l'Associació de veïns Motíber-Almardà, la Comunitat Parroquial de San Pedro en el Port de

Sagunt, el Centre d'Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana, l'Ajuntament de Canet d'En Berenguer, o el Departament de Cooperació Internacional de l'Ajuntament de Sagunt també han introduït productes de Comerç Just en pauses- cafè d'actes, jornades i activitats.

Línia de tèxtil

L'Ajuntament de Polinyà del Xúquer, a la Comunitat Valenciana, va adquirir 300 bosses de jute de la cooperativa COOR de Bangla Desh, al març de 2009 per a commemorar el Dia de la Dona Treballadora.

La UNIVERSITAT JAUME I per al Congrés de Cooperació i per a la Campanya de Reforestació, la Fundació Pau i Solidaritat per a la Jornada de Treball Decent, i la Fundació IPADE també han optat per bosses de Comerç Just.

La Coordinadora Valenciana de ONGDs va adquirir el 2006, 497 samarretes de Comerç Just per a la difusió de la Campanya Pobresa Zero.

La Universitat de València va adquirir samarretes de Comerç Just per als participants de La Nau Jove, escola d'estiu per a adolescents de 14 i 15 anys.

El Departament de Joventut de l'Ajuntament de Sagunt, va comprar a l'octubre de 2009, 200 samarretes de Comerç Just per a la inauguració del Casal Jove.

Uns altres que van optar per samarretes de Comerç Just: ACSUD-Las Segovias, l'Àrea de la Dona de l'Ajuntament de Sagunt, Acció Ecologista Agró, Càritas Diocesana i la Fundació Mainell.

Línia de vending, serveis de cafeteria i consum intern

ACTIO, empresa de serveis educatius, adquireix productes de comerç just (café en gra, sucre, cacau, refrescs, snacks) per a una màquina de vending autogestionada que té en l'Alberg Rural

i Centre d'Educació Ambiental d'Alboraig (València).

La cafeteria del Casal Jove de l'Ajuntament de Sagunt ha començat a introduir algun snack de comerç just.

El personal del Centre de Salut d'Ademús consumeix de forma habitual café de Comerç Just des del 2008, i la Comunitat Parroquial de San Pedro també ha incorporat els productes de Comerç Just en les seues reunions de treball.

Línia de regal institucional

El sindicat CCOO, Unió comarcal del Camp de Morvedre i Alt Palància, va adquirir el 2006, 6.000 caixes de palmell amb te de Comerç Just com a regal per als seus afiliats i afiliades en commemoració del 40 aniversari de la fundació de Comissions Obreres.

L'Ajuntament de Canet d'En Berenguer va adquirir 200 paquets de Café Morvedre de comerç just per a incorporar-los a les seues cistelles tradicionals en el Nadal del 2009.

La Regidoria de Joventut de l'Ajuntament de Mislata, va regalar pals de pluja als integrants de la Escola Municipal de Teatre en la Setmana intercultural Mislata en obert a l'abril de 2008, en agraïment a la seua participació.

Uns altres que van optar per cistelles, lots o regals institucionals, fonamentalment en Nadal han estat: ajuntaments de Petrés, Sagunt, Alfara de la Baronia, Algimia d'Alfara, Albalat dels Tarongers, Estivella, Polinyà del Xúquer i la Mancomunitat de la Baronia. També les AMPA de l'Escola Santa Anna de Quartell, i del Col·legi Públic Juan Carles I d'Almenara, el Col·legi San Pedro de Port Sagunt, la ACV Tirant lo Blanch i la Fundació Noves Sendes de Betxi.

Altres:

Caramels per a cavalcades.

En el Nadal del 2009-2010, l'Ajuntament de Faura, població de la comarca del Camp de Morvedre a la Comunitat Valenciana amb 3.535 habitants, va adquirir per a la cavalcada de Reis 11 quilos de caramels i 6 quilos de piruletes de Comerç Just. S'ha convertit en el primer municipi de la Comunitat Valenciana que ha incorporat caramels de Comerç Just en una cavalcada.

Així mateix, el Barri de Terramellar

(Paterna) va adquirir també caramels, piruletes i llapis de Comerç Just per a les activitats amb nens i nenes en el Nadal de 2009.

Premi per a escolars

FUDEN, Fundació per al Desenvolupament de l'Infermeria, el 2007 i 2009, va optar per productes de Comerç Just per a obsequiar els escolars de l'IES de Sagunt guanyadors en el context d'un projecte de sensibilització.

Materials i jocs educatius

En juny de 2009, el Centre d'Estudis Infantils de Primària (CEIP) Cervantes del Port de Sagunt (València) va adquirir diversos materials educatius.

Durant els mesos de maig a setembre, en el marc del projecte aprovat per la Generalitat Valenciana 2008: Centre de Documentació i Recursos: accions de formació i educació per al desenvolupament, es van incloure en les activitats en IES i Centres de Primària del municipi de Sagunt, la donació de mapes mundials amb la projecció de Peters, balons i llapis tronc de Comerç Just.

L'Ajuntament de Polinyà de Xúquer ha començat a adquirir jocs de comerç just per a la seua ludoteca infantil.

Incorporació en els plecs

L'Ajuntament de Sagunt-Regidoria de Joventut: en el plec de clàusules tècniques per a l'adjudicació de la concessió administrativa d'ús i aprofitament del bar-cafeteria situat en el Casal Jove del Port de Sagunt, en l'article 5. Criteris d'Adjudicació, dona una puntuació de fins a 1 punt (sobre 24) per «Oferir a les persones usuàries productes provinents del comerç just (café, sucre, etc.)»

---

6. BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

El Comercio Justo y su introducción en las Instituciones Públicas. Cláusulas éticas en la contratación del sector público. Setem, 2009.

Guia “Inserción de criterios de sostenibilidad en los contratos públicos de restauración y organización de eventos”. Programa de Compra Responsable en l’Administració General de l’Estat. IDEAS, 2009.

Guia “Inserción de criterios de sostenibilidad en los contratos públicos de suministro de productos textiles”. Programa de Compra Responsable en l’Administració General de l’Estat. IDEAS, 2009.

Guia “Inserción de criterios de sostenibilidad en los contratos públicos de derivados de productos forestales (papel y madera)”. Programa de Compra Responsable en l’Administració General de l’Estat. IDEAS, 2009.

Compra Pública Ètica. Quaderns de Pau i Solidaritat, nº 41. REAS Balears, 2009.

El Comercio Justo en España 2008. Canales de importación y distribución. SETEM/Icaria editorial, gener 2009.

Dossier “El Comercio Justo como herramienta de desarrollo sostenible”. IDEAS, 2009.

Estudio de la Comisión Europea sobre contratación pública socialmente responsable. Direcció general del Mercat Interior de la Comissió Europea, 2009.

Guía de contratación pública sostenible. Incorporación de criterios sociales. Fundación Centro de Recursos Ambientales de Navarra, Ideas, 2008.

Guía para integrar proyectos productivos en el Comercio Justo. Fundación Emaús, Coordinadora Estatal de Comercio Justo, 2008.

Manual “The Procura+”, 2a edició. ICLEI-Local Governments for sustainability, 2008.

Guía de Comercio Justo para las administraciones públicas vascas. Emaús Fundación Social, Bakeaz, Setem, 2007.

RESPIRO. Guide on Socially Responsible Procurement of Textils and Clothing. ICLEI-Local Governments for sustainability, 2008.

Guia “Buy Fair”. Compre Justo-Una guía para la compra pública de productos de Comercio Justo. ICLEI-Governments Locals per la Sostenibilitat, Secretariat Europeu, 2006.

Recursos en la web

Programa de Compra Pública Ètica: www.comprapublicaetica.org

Xarxa Catalana per la CPE: www.comprapublicaetica.cat

Programa Ciutat per el Comerç Just: www.ciudadporelcomerciojusto.org

Projecte Cafè Ciutat: www.cafeciudad.org

Campanya Bon Cafè: www.buencafe.org

Campanya Roba Neta: www.ropalimpia.org

Observatori europeu de Compra Pública amb criteris de Comerç Just: www.eftafairtrade.org

---

Aquesta Guia es completa amb els 5 catàlegs editats per La Tenda de Tot el Món on es presenta una selecció de propostes de productes i serveis:

Tèxtil de Comerç Just per a serigrafiar.
Catering responsable amb productes de Comerç Just i Parament Sostenible.
Comerç Just i regal institucional.
Vending de Comerç Just i productes per a consum intern.
Comerç Just i materials educatius.

Notes de pàgina

¹Definició de Comerç Just consensuada el desembre de 2001 per FINE, la xarxa internacional que agrupa les 4 organitzacions de Comerç Just (WFTO, FLO, NEWS! i EFTA): «El Comerç Just és una relació d'intercanvi comercial, basada en el diàleg, la transparència i el respecte, que cerca una major equitat en el comerç internacional. Contribueix a un desenvolupament sostenible oferint millors condicions comercials i assegurant els drets d'aquelles persones productores i treballadores que puguen estar marginades, especialment en el Sud. Les organitzacions de Comerç Just, amb el suport de les persones consumidores, estan implicades activament per a donar suport als grups productors, sensibilitzar i desenvolupar campanyes per a aconseguir canvis en les regles i pràctiques del comerç internacional convencional».

²Xarxa internacional integrada per productors, exportadors, importadors i minoristes, amb 270 membres de 61 països. www.wfto.com

³Amb el segell FLO les empreses tradicionals també poden certificar els seus productes si compleixen amb els estàndards de comerç just que marca la certificadora. La gamma de productes certificats per FLO són dins de l'alimentació: cacau, cafè, arròs, mel, sucre, te, vi, bananes, fruita fresca, suc, espècies i herbes; a més de cotó, balons esportius i flors. www.fairtrade.net, www.sellocomerciojusto.org

⁴Dades de l'INE (Institut Nacional d'Economia), Comptabilitat Nacional d'Espanya, Producte Interior Brut a preus de mercat i els seus components. Preus corrents. Taula 3: Estructura percentual. Proporcionat pel departament d'Economia Aplicada de la Universitat de València.

⁵Definicions preses de la Guia Inserción de criterios de sostenibilidad en los contratos públicos de suministros de productos textiles. Programa de Compra Pública Responsable en l'Administració General de l'Estat. Ideas, 2009.

⁶Font: modificat de Guia de contratación pública sostenible. Incorporación de criterios sociales. Ideas i Fundación Centro de Recursos Ambientales de Navarra, 2008.

Imatge cedida per CECOCAFEN